

A Keresztény Szeretet Leányai Magyarországi Tartományának történetéből

A Keresztény Szeretet Leányai, ismertebb nevükön Irgalmas Nővérek a XIX. század második felében telepedtek le Magyarországon Széchenyi Franciska, Széchenyi István testvérének, hívására. A Társulatot 1633-ban De Paul Szent Vince és Marillac Szent Lujza alapította. A Társulat eredeti hivatása a szegények gondozása volt, később az árva gyermekek nevelésével, tanításával és a betegek ápolásával is foglalkoztak. Ez a Társulat volt a szétszórhatóság legnagyobbra létszámú magyar szerzetesközösség. Ma azonban létszámuk jelentősen csökkent, mert nincs elég fiatal, aki pótolná az idős nővéreket.

A magyar tartomány a II. világháború idején

1939. szeptember 1-jén kitört a II. világháború. A háborús években óriásira nőtt az adminisztráció a kórházakban, iskolákban és minden egyéb intézményben. A nővéreknek ez nagy többletmunkát jelentett. A nővérek minden utasítást komolyan vettek, mindent igyekeztek az előírásoknak megfelelően elkészíteni, részt vettek a különböző tanfolyamokon, és munkájukat is végezték, amíg csak lehetett.

A Sztójai kormány 1944 júniusában gettóba záratta a zsidókat. A püspöki kar erélyesen tiltakozott a kormánynál. Angelo Rotta pápai nuncius minden lehetőt felhasznált a zsidóság megmentésére, és ebben az akcióban nagy szerepe volt a magyar szerzeteseknek is. A nővérek is sokszor, nem számolva a veszéllyel, végezték életmentő munkájukat.

A XI. kerületi zsidók hitoktatását *Klein Kándida* nővér végezte. Ugyanitt tanított *Harsányi Alexia* nővér is olyanokat, akik többnyire, a VI. kerületből jöttek át hetente háromszor hittanórára. A két nővér külön-külön 40–50 személyt készített elő a keresztség felvételére. A központi ház (XI. kerület Ménesi út 27.) mellett lévő Mária-házban *Salamon Zoé* buzgólkodott érdekükben.¹ Többeknek szerzett védőlevelet a nuncius úrtól. Az ostrom alatt volt a házban 94 izraelita és újkeresztény. Ezekből az ostrom alatt elment 30, mert nem volt megfelelő óvóhelyük. Mindvégig a házban maradt 48 gyermek és 16 felnőtt.

1945 végén, éjjel két órakeretől nyilas férfi ment be a központi házba azzal, hogy zsidó gyerekeket rejtegetnek a nővérek. Előzőleg már értesültek a nővérek, hogy a Sacre Coeur zárdában több zsidó gyereket agyonlőttek a nyilasok. Terepszemlélt kívántak tartani a felső házban (XI. kerület Somlóúti út 13.). Itt valóban 100 zsidó gyermek, néhány várandós és néhány gyermekágyas asszony volt elhelyezve. *Ráth Klára* asszisztens nővér kísérte fel őket lövöldözések közepette a felsőházba. Nem akarták őket beengedni félelmükben, sejtve a következményeket. Klára nővér kérésére, hogy jó emberekkel jön, beengedték őket. A nyilasok sorra emelték fel a paplanokat és jelentették ki, hogy zsidó orru gyerekek. Klára nővér kijelentette, hogy ezek mind katolikus gyerekek, meg vannak keresztelve és a Katolikus Nőszövetség küldte őket hozzájuk. Könyörgött, hogy ne bántsák őket.

Amikor végigmentek a házban, Klára nővér észrevette, hogy a kamrájukban van néhány szál kolbász. Egy kevés kenyérük is volt, és megkínálta a katonákat. A katonák mindent megtek és utána békés embereként mentek el. Így menekültek meg a gyerekek. Ebben az esetben valóban az életüket kockáztatták a nővérek, sőt a központi ház léte is veszélyben forgott.²

1944-ben a nővérek iskolái megteltek menekültekkel, sebesült katonákkal, akiknek ápolásában tevékenyen részt vettek. De törödniük kellett nővértársaikkal is, akik elsősorban a váradai tartomány területéről menekültek a háború elől az ország belsejébe. Így 1944. szeptember 19-én Egerbe érkeztek a csíkszeredai Szent Vince kórház nővérei, akik csak 1945. január 12-én tértek haza.³ Ugyancsak elmenekült a csíksomlyói árvaház az összes gyermekkel. Szombathelyen, majd Bakonyzsiden látták el a nővérek az árvákat.⁴

¹ Wachtler Vincencia nővér közlése, Budapest

² Ráth Klára nővér közlése, Budapest

³ Egri krónika 58. old. Kézirat

⁴ U. o. 117. old.

A központi ház 1944 márciusában kapta az első bombatámadást, amikor a ház előtti úttestre hullottak a bombák, ennek következtében az ablakok kitörték, de a falaknak nem lett bajuk. Ettől kezdve az ostrom bekövetkeztéig, több időt kellett az óvóhelyen tölteni. A szomszéd házból, sőt még Pestről és vidékről is érkeztek menekültek a nővérekhez. Körülbelül 240 menekült tartózkodott a központi házban.

Az ősz folyamán magyar katonaság szállta meg az épületet. Közben német katonák is szerették volna maguknak az épületet, de sikerült őket elküldeni. December 31-én a ház a kápolnától jobbra eső részén bombatalálatot kapott, ami átszakította az emeletet, a földszintet és rádőlt a pincére, ahol 17 szeminar nővér⁵ tartózkodott, közülük négyen meghaltak. Ezután már a szentmisék is lent a pincében, az óvóhelyen voltak. Még mindig jöttek menekültek a házba. Nagy gondot jelentett az ételmezés. Január elején nyilasok fosztották ki a házat, elvitték az élelmiszereket, mondván kapnak helyette kiutalást, amiből nem lett semmi.⁶

Közben egyre több sebesültet vittek be a házba, a németek csapatostól jöttek, azonban még nem kaptak parancsot a távozásra. Február 11-én reggel érkeztek az első szovjet katonák a központba, de igazoltatások után továbbmentek.

Budapest ostroma után a nővérek a legtöbb segítséget a budaörsi háztól kapták, ahová ki is mehettek felváltva a nővérek egy kis megerősödére.⁷ Az ostrom után a felsőházból is elvitték a zsidó gyerekeket ismerőseik, jóakaróik.

Ostrom után a Nemzeti Segélyakciótól kaptak élelmiszert, amiből levest főztek és a környék gyermekeinek osztották ki. Majd a Nemzetközi Vöröskereszt foglalta le a felsőházat. Közben megindult az építkezés, rendbe hozták a konyhát és néhány szobát, majd élelmiszert szállítottak ide. Jött a segítő személyzet, és hozták a kiéhezett gyerekeket többfelől. A svájci Vöröskereszt minden szükségessel ellátta őket. A gyerekek általában 3–12 évesek voltak és háromhétenként váltották egymást.

A politikai helyzet kedvezőtlen alakulása miatt a svájci Vöröskereszt vezetősége 1948-ban felszólítást kapott, hogy térjenek vissza hazájukba, mert már nincsen rájuk szükség. Ettől kezdve az Actio Catholica vette át a gyermekek gondozását. 1949-ben már napról-napra nehezebb lett az otthon helyzete. Az Actio Catholica nem tudott róluk gondoskodni. Elfogytak az élelmiszerekészletek és 1949 májusában kénytelenek voltak a gyermekeket szüleikhez visszaküldeni.⁸

A nővérek nemcsak a gyermekekkel törődtek, hanem az internálótáborokban levő felnőttekről is igyekeztek gondoskodni. A budaörsi internálótáborban azzal kezdődött a segítség, hogy a tábor parancsnoka engedélyezte a nővéreknek, hogy meglátogassák a súlyos betegeket és ételt vihettek nekik. Közben megérkezett a svájci Vöröskereszt is, amelynek segítségével a betegek, nincstelenek csomagot kaphattak. Az internálótáborokban szinte ruha és élelem nélkül voltak az internáltak, erről tanúskodik a budaörsi internáló tábor parancsnokának levele is: „Főtisztelendő Nővér! Megbeszélésünk szerint szíveskedjék a táborban elhelyezett 81 fő erkölcsrendészeti internáltak részére úgy alsó, mint felső ruhanemű gondoskodását eszközölni. Ugyanis az itt levő internáltak majdnem ruhátlanok és a nagy hidegre való tekintettel mi akarattunk ellenére sem tudunk rajtuk segíteni. Kérjük a kedves nővérek nagybecsű támogatását. Budapest 1947. január 14. Ruscsák Lajos sk. rendőr őrnagy.”⁹

A nővérek igyekeztek az internáltak lelkével is törődni. Vasárnaponként a lazarista atyák miséztek, gyóntattak. Ilyenkor a nővérek főztek a tábor konyháiban.

Amikor az internáltak hozzátartozóinak nyomorúságáról értesültek a nővérek, felkeresték őket otthonaikban és igyekeztek rajtuk segíteni. A budaörsi tábor az 1950-es évek elején Kistarcsára helyezték át. Akkor leváltották a parancsnokot, és a nővéreknek megtiltották az internáltak látogatását és segítését.

⁵ Szeminár nővérek nevezték a beöltözés előtt álló újoncokat, akik a szeminárium idő alatt készültek elő fogadalmaikra, ekkor ismerkednek meg részletesen a nővérek a szabályokkal is, amelyek szerint élniük kell.

⁶ Csulits Katalin Lujza nővér (82 éves) közlése, Bakonybél.

⁷ Ráth Klára nővér (85 éves) közlése, Bakonybél

⁸ Központi ház krónikája, 1949. évi bejegyzés

⁹ Központi ház krónikája 1947. évi bejegyzés

A tartomány helyzete a világháború után

A központi házban egyetlen lakható szoba sem maradt, mindenfelé tört ablakok, törmelék. A nyílásokon át több helyen a szabadba lehet tekinteni. Nagy volt az élelmiszerhiány a házban. A magyar sebesült katonákat is elszállították az óvóhelyről. A menekült nővérek és civilek közül többen elindultak haza, hogy így is segítsenek a központ terhein. Ennek ellenére állandóan jöttek férfiak és nők, akik élelmet és szállást kértek.

Az előjárók döntése szerint a szeminár nővéreket hazaküldték rokonaikhoz felerősödére. A beöltözött nővérek közül is többeket kiküldtek vidéki házakba. Az épületet kezdték rendbe hozni. A központi ház élelmészéről a vidéki házak gondoskodtak, saját terményeik beszállításával, illetve csere révén szerzett élelmiszerekkel.

Április 23-án óvoda és napközi otthon valamint gyermekek részére étkeztetés kezdődött. A költségeket a Nemzeti Segély fedezte. Április 25-én megnyílt a népkonyha is. A központ intézeti ellátást kapott, vagyis a nővérek is részesültek bizonyos segítségben. Ezt a népkonyhát is a Nemzeti Segély tartotta fenn.

Szegeden új árvaházat létesítettek a nővérek és volt már egy irgalomház is szintén gyermekek részére. Június 25-én a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága azzal a kéréssel fordult az előjárókhoz, hogy engedjék át a Mária-házat gyermeknyaralattal céljára, és a nővérek vegyék át a vezetését. 60 kislány volt egyszerre, a csoportok háromhétenként változnak, és a nyaralattal 12 héten át tartott. Fejenként napi 15 pengő mellett természetben adták a bőséges napi ötszöri étkezéshez szükséges élelmiszert. A berendezést a Társulat adta, az ágyakat felszerelték s a teljes ellátás egyéb költségeit 15 pengőből fedezték.¹⁰

1945 őszén egyre több fogolyvonat érkezett, amelyek Kelenföldön időztek. A Vöröskereszt az érkező fogolyvonatokhoz 2–2 nővert kért. Mindennap két nővert ment ki s a szeretethölgyek segítségével ebédt vittek, megebédeltették a vonaton lévőket.

Októberben a szeminár nővérek Zalavárra mentek Komáromi Lajos Titusz bencés atya hívására, hogy egy ideig ott maradjanak, és egészségileg rendbe jöjjenek.¹¹ Körülbelül 8 hónapig tartózkodtak ott, beöltözésre visszamentek a központba, de utána új szeminár nővérek jöttek és végül 1946 nyarán végleg visszamentek Budapestre. Az időt a szemináriumi tanulmányok folytatásával, iskolásokkal és nagyleányokkal való foglalkozással töltötték.

Az általános iskolák államosítása

Az 1947–48-as tanévben került sor az iskolák államosítására. A nővérek siratták iskoláikat, amire az életüket áldozták. A szerzetesek püspökkari rendelkezésre nem vállalhattak tanítói állást az államosított iskolában. Az állam tulajdonába ment át a katolikus tanintézetek épülete, berendezése és az iskola fenntartására szolgáló egyéb vagyon. A nővérek továbbra is lakásukban maradhattak, csak az iskolaépülettől különítették el lakrészüket. A tanító nővérek közül többen jelentkeztek kórházi kiségitésre, egyházközségi községi munkára. A nővérek foglalkoztatását házanként igyekeztek megoldani. Külön jelentősége lett az egyházközségi munkának, amit az egyházi hatóságok már régebben szorgalmaztak. A vizitátor nő utasította a nővéreket, hogy az új tanév elején legyenek tartózkodóak a szülőkkel és gyermekekkel szemben. Vonuljanak vissza, ne mutatkozzanak a beíratások alkalmával.¹² 1947. augusztus 30-án öt napos tanfolyam kezdődött az érseki helynök úr rendezésében az angolkisasszonyok dísztermében azon iskolánővérek számára, akik egyházközségekben kapnak munkát. 46 nővert kapott a budapesti egyházközségekben beosztást. Munkájukat szeptember elején kezdték meg.¹³

A szétszórás

Az iskolánővérek után a kórházi nővérekre került sor az elbocsátásban. Itt könnyebb volt az államhatalom helyzete, mivel a nővérek szerződéseik alapján működtek a kórházakban, kivéve ott, ahol a szerzetes közösségek tulajdonában voltak a kórházak. Így az állam egyszerűen felbontotta a szerződést, és a nővéreket kirakták az utcára. Ennek végrehajtása is különbö-

¹⁰ Központi ház krónikája 1949. évi bejegyzése.

¹¹ Komárom Lajos Titusz atya OSB visszaemlékezése.

¹² Központi ház archívuma.

¹³ Ráth Klára nővert visszaemlékezése.

ző módon történt, a kórházigazgatók legtöbb helyen fájó szívvel hajtották végre ezt a parancsot. Orvosok próbáltak tiltakozni, de sajnos eredménytelenül. A kórházi nővéreket talán még nehezebb volt pótolni, mint a tanító nővéreket.¹⁴ A kórházakból való elbocsátás nem egyszerre és nem egy időben következett be. Volt, ahol már 1949 elején elbocsátották őket, voltak, akiket csak 1950 tavaszán. Mivel nem volt más választásuk, csoportosan a központi házba mentek és várták az előjárók utasítását.

Az első csoport a gyulai kórházból érkezett a központba. Őket még különböző kórházakban helyezték el dolgozni. A következő nagy csoport a márianosztrai nővéreké volt, akiknek az igazságügyi minisztérium leirata alapján kellett a büntetőintézetet elhagyni. Mivel az igazgató nővérek tudomása volt a hatóságok szándékáról, időben elkezdtek készülni az átadásra, így pontosan, minden nehézség nélkül, hiánytalanul megtörtént az átadás és a nővérek május 5-én távoztak az intézetből. A 60 nővért az előjárók a felsőházban helyezték el.

Később egyre sűrűbben érkeztek nővérek. Mivel a központban már nem tudtak helyet adni nekik, elosztották őket a különböző házakba. Utána már az elhurcolások következtek, akikre pedig nem került sor, azok később önként távoztak, aki, ahová tudott menni.

Mivel a nővérek ekkor már számítottak az elhurcolásra, ezért minden éjszaka más-más nővér virrasztott. Megállapodtak, hogyha bármi történik, meghúzz egy nagy csengőt, ezzel riasztja a többieket. 1949. június 18-án éjjel törtek be a rendőrök a budapesti Ranolder Intézetbe, elvágták a villanyvezetéket, a telefonösszeköttetést, majd félórát adtak a nővéreknek az összecsomagolásra. Utána névsor szerint sorakoztatták a nővéreket. Több fiatal nővér ekkor már nem tartózkodott a házban, mert szülei éjszakára hazavitték őket. A nővéreket egy leponyvázott teherautón Újszászra szállították, az Isteni Megváltóról nevezett nővérek rendházába. A nővérek ellátásáról nem gondoskodtak, sőt üldözték azokat a falubelieket, akik ellátásukról gondoskodtak. Egy hónapig éltek így a nővérek, aztán jöttek a rendtársaik is, hogy segítsenek rajtuk, ahogy lehet.¹⁵

Az elhurcolt nővérek gyűjtőhelyei voltak: Újszász, Kalocsa, Félegyháza, Abony, Mária-besnyő és Zirc. Piliscsabáról az összes idős és beteg nővért Zircre szállították, majd Bakonybélbe kerültek. A központi házból nem hurcolták el a nővéreket, de a házat 1950. augusztus 15-én át kellett adni a katonaságnak. A nővérek ekkor felhurcolkodtak a felső házba, de ott csak szeptember 15-ig maradhattak.

Az előjáróknak nagyon sok ügyet kellett elintézni, még a nővérek végleges távozása előtt. Megtudták, hogy az angolkisasszonyok még november 29-ig maradhatnak. Kérésükre az angolkisasszonyok főnöknője megengedte, hogy az előjárók náluk legyenek és végezzék tovább az adminisztrációs munkájukat. November 28-án megköszönték szíves vendéglátásukat és elmentek különböző helyekre. Ezzel a központ működése végleg megszűnt.

Az előjáróknak a legnagyobb gondot az idős és beteg nővérek okozták, akiknek általában hozzátartozójuk sem volt. Állami intézkedésre a bakonybéli bencés apátság épületét alakították át szociális otthonná és oda kizárólag az idős és beteg irtalmas nővéreket vitték. 1950. október 9–13 között összesen 66 irtalmas nővér érkezett az otthonba. Az intézmény élén egy világi vezető állt, aki a gazdasági dolgokat intézte, és volt egy egyházi vezető, aki a nővéri lelki-ségével foglalkozott.

A szétszórás után

A táborból a nővéreket azzal a feltétellel engedték szabadon, hogy aláírnak egy ívet, amelyben vállalják, hogy részt vesznek az ország újjáépítésében. Miután ezt megtették szabadon távozhattak. Akinek még éltek a szülei vagy közeli hozzátartozói az hazatért, akinek nem, az albérletbe költözött, gyakran másik rendtársával együtt, majd elindultak munkát keresni.

Ez nem is volt könnyű feladat, mert tanítónőként nem kaptak állást, a hatalom attól félt, hogy újra vallásosan nevelnék a rájuk bízott fiatalokat, gyerekeket. Fizikai munkásként tud-

¹⁴ A szétszórás után a legtöbb kórházi nővér civilként, újra a kórházban helyezkedett el és a betegek, orvosok megelégedésére még hosszú évekig dolgoztak, jöllehet többen a legnehezebb munkaköröket kapták meg.

¹⁵ Visy Klára nővér (79 éves) visszaemlékezése, Budapest.

tak csak elhelyezkedni vagy legtöbb esetben a plébániákon vállaltak kántorságot, irodai munkát. Az ápolónővérek viszonylag könnyebben tudtak elhelyezkedni, az orvosok szívesen alkalmazták őket, és a kórházakban nagy mértékű volt a munkaerőhiány is.

A nővérek a rendi ünnepeiken rendszeresen összejöttek egy-egy templomban, ahol lehetőségük nyílt egymással is beszélgetniük. Egyébként nagyon nehezen tudtak egymással és az előjárókkal kapcsolatot tartani az állandó megfigyelések, zaklatások miatt. Olyan nővér is volt, akit egész Budapest területéről kitiltottak, mert túl gyakran találkozott az előjárókkal.

Ilyen körülmények között érthető, hogy a nővérek féltek a fiatalokkal való foglalkozástól, új tagok felvételétől. Bár Horváth Olga Ágnes nővér lakásán 4–5 fiatal rendszeresen megfordult. Ágnes nővér beszélt nekik a rend küldetéséről, az Alapítók életéről és a fogadalmakról is. Sajnos a nővérek nem vették elég komolyan ezt a kis csoportot, nem fogadták be őket, ennek következtében nagyon kevesen maradtak belőlük az újrakezdés megindulásáig. A megmaradt fiatalokat, pedig az újrainduláskor arra akarták kötelezni, hogy végezzék el ők is a szeminárium képzést, ezt azonban az előjárók nem fogadták el. Az előjárók arra hivatkoztak, hogy ezek a fiatalok kitarításukkal bizonyították, hogy valóban hűséges tagjai lesznek a Társulatnak, ezért külön kiképzésre nincs szükség. Így lett a Társulat tagja többek között Szántó Katalin Kerubina nővér is.

Összegzés

Az Irgalmas Nővérek Társulatának tagjai a II. világháború alatt és a szétszórás idején, házában ugyanúgy, mint a világon bárhol sokrétű tevékenységet végeztek, mindig a legszegegyebekben igyekeztek segíteni, az adott helyzetnek megfelelően. A nővérek törvényei is erre hívják fel a figyelmet, amikor azt hangsúlyozzák, hogy vegyék észre a világ új kihívásait és igyekezzenek annak megfelelni Alapítóik szellemében.¹⁶

Jelenleg 123 nővér él a magyar tartományban, 5 házban dolgoznak. *Budapesten* a Ménesi úti központi házban él a nővérek többsége, itt gondozzák a beteg nővéreket is, valamint hajléktalanok számára ételt adnak. *Egerben* az angolkisasszonyokkal együtt egy középiskolai leánykollégiumban működnek a nővérek. *Törökszentmiklóson* idősek napközi otthonában foglalkoznak az idős, beteg emberekkel, valamint egy nővér óvodai hitoktatást végez. *Recskén* állami gondozott gyermekeket nevelnek a nővérek. *Tapolcán* rászoruló gyermekek számára tartanak fenn óvodát. A többségében idős nővérek mellett 5 fiatal fogadalmas nővér dolgozik a tartományban. Sajnos kevés az új belépő, ebben szerepet játszik, hogy a mai fiatalok nem ismerik a szerzetesek életét és nem vállalják a teljes elhivatást.

A Társulat ma is abban a szellemben dolgozik, amelyet Szent Lujza a nővérek pecsétjének feliratában fogalmazott meg: „Krisztus szeretete sürget minket!”¹⁷

Körtvélyesi Erika

Kik a szecskák?

A Magyar Értelmező Szótár szerint „szecska = 1. apróra vágott szálal takarmány; 2. a régi gimnázium első osztályos tanulója”. A két eltérő magyarázat között ne keressünk semmiféle összefüggést. Bántó, sértő, sőt becsmérő lenne kapcsolatba hozni a tanulni vágyó, lelkes kisdiakokat a háziállatok részére készült takarmányvagdalékkal. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára című kiadvány a „szecska” kifejezés jelentésváltozatainál még beiktatja az „értelmetlen, értéktelen, jelentéktelen” értelmezéseket is. E jelzők latin nyelvű szavaiból – imprudens, stultus, obscurus, tenuis, levis – tartalmilag igen, hangzás szempontjából kevésbé vezethető le a magyar kisdiakok „szecska” elnevezése.

A megfejtést művelődéstörténeti adalékok segítik. A XIX. század közepéig a gimnázium hat évfolyamú középiskola, amelyben a legfőbb cél a klasszikus latin műveltség elsajátítása volt. Az iskola szervezetével és a diákélettel kapcsolatban szinte mindent latinul neveztek el: schola, gymnasium, collegium, director, professor, magister, studium, silentium, consultatio,

¹⁶ Konstitúció 1.10.

¹⁷ Kor 5, 14.